

VERMEULENAS PRIEŠ BELGIJĄ

1996 m. vasario 20 dienos sprendimas

NEOFICIALI BYLOS SANTRAUKA IR BYLOS APLINKYBĖS

A. Esminiai faktai

1987 m. gegužės 6 d. karališkosios prokuratūros reikalavimu Furneso komercinis teismas, nenaudodamas rungimosi principu pagrįstos procedūros paskelbė, kad ponas Vermeulenas bankrutavo ir jo konsultacijų verslas yra nemokus. Teismas išklausė karališkojo prokuroro pavaduotojo nuomonę, bet neišklausė paties pareiškėjo, kuris buvo suintas apkaltinus jį klastojimu, prekyba padirbtais dokumentais, sukčiavimu ir svetimo turto pasisavinimu.

Gento apeliacinis teismas paliko galioti 1988 m. gegužės 4 d. teismo sprendimą.

Pareiškėjas dėl teisės klausimų apskundė Apeliacinio teismo sprendimą, bet 1991 m. gegužės 10 d. Kasacinis teismas atmetė skundą. Per vieną dieną jis išklausė teisėją pranešėją, pono Vermeuleno advokatą ir karališkojo prokuroro prie Kasacinio teismo pavaduotoją; pastarasis vėliau dalyvavo teisėjų pasitarime.

1995 m. kovo mėnesį Antverpeno apeliacinis teismas išteisino poną Vermeulena pagal visus jam pateikto baudžiamojo kaltinimo punktus.

B. Bylos nagrinėjimas Europos žmogaus teisių komisijoje

1991 m. lapkričio 6 d. paduotame skunde pareiškėjas teigė, kad pareiškimas buvo paskelbtas iš dalies priimtinu 1992 m. birželio 29 d. ir 1993 m. spalio 19 d. Komisija paskelbė skundą iš dalies priimtinu. 1994 m. spalio 11 d. ataskaitoje Komisija, nustačiusi faktus, vienuolika balsų prieš penkis pareiškė nuomonę, kad buvo pažeistas 6 straipsnio 1§.

1994 m. gruodžio 8 d. ir 1995 m. sausio 9 d. Komisija ir atitinkamai Belgijos Vyriausybė perdavė bylą Teismui.

SPRENDIMO IŠTRAUKA

DĖL TEISĖS

I. Dėl tariamo Konvencijos 6 straipsnio 1 § pažeidimo

27. Ponas Vermeulenas tvirtino, kad buvo pažeistas Konvencijos 6 straipsnio 1 § kur numatyta, kad:

„Kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų ... klausimas, toks asmuo turi teisę, kad bylą ... viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir bešališkas teismas.”

Visų pirma jis skundėsi, kad per savo advokatą jis negalėjo atsakyti į generalinio prokuroro prie Kasacinio teismo pavaduotojo pasisakymą ir pats kreiptis į teismą per 1991 m. gegužės 10 d. vykusį Kasacinio teismo posėdį (žr. § 13) ir kad generalinio prokuroro atstovas dalyvavo iš karto po posėdžio vykusiame teisėjų pasitarime. Nors ši byla buvo civilinė, ji, pareiškėjo tvirtinimu, negali tiek skirtis nuo anksčiau Teismo nagrinėtos Borgerso bylos (žr. § 3), kad reikėtų priimti kitą sprendimą.

Komisija iš esmės pritarė šiems argumentams.

28. Vyriausybė teigė, kad dėl esminio baudžiamojo ir civilinio proceso Kasaciniame teisme skirtumo nėra pagrindo vadovautis *Borgers* bylos sprendimu. Vykstant baudžiamajam procesui nepatyręs kaltinamasis gali laikyti prokuratūros atstovą savo „sąjungininku” arba „objektyviu priešininku” (žr. *Borgers* bylos sprendimą, p. 32, § 26). Tai visiškai neįmanoma

civiliniame procese, kur dėl tikrojo prokuratūros vaidmens negali kilti jokių abejonių. Šiuo atveju regimybė atitinka realybę.

Baudžiamąjį persekiojimą vykdžiusi prokuratūra kasacinės instancijos procese nedalyvauja, o kasacinį skundą padavęs asmuo susiduria su prokuratūros prie Kasacinio teismo atstovu. Situacija yra kitokia, kai Kasacinis teismas nagrinėja civilinę bylą. Abiem šalims - ieškovui ir atsakovui - atstovauja vienas Kasacinio teismo advokatas (taip yra vadinamas prokuroras), taigi nė viena šalis (jeigu manytume, kad abi šalys dalyvavo posėdyje, o tai būna labai retai) negali laikyti prokuratūros priešinga šalimi. Taip buvo ir šioje byloje. Pareiškėjo priešinga šalis buvo bankrutuojančios įmonės administratorius (žr. § 10).

Vykstant baudžiamajam procesui, kaip ir civiliniam, generalinio prokuroro tarnybos prie Kasacinio teismo vienintelė funkcija - būti neutralia ir objektyvia teismo patarėja, todėl ji gali įvairiai reaguoti į skirtingus pareiškėjo argumentus. Tai įrodo, kad iš tikrųjų ji nėra kieno nors „priešininkas“ ar „sajungininkas“.

Tai tuo labiau taikytina, kai vyksta civilinis procesas, kur nagrinėjami tik ieškovo iškelti klausimai ir generalinė prokuratūra prie Kasacinio teismo savo iniciatyva negali liesti kitų, netgi grindžiamų valstybės politikos motyvais klausimų. Taigi generalinės prokuratūros vaidmuo dar labiau skiriasi nuo tikrųjų priešininkų, tokių kaip bylos šalys, vaidmens.

Trumpai tariant, prokuroras prie Kasacinio teismo nėra proceso šalis, bent jau civilinėse bylose. Jis nėra rungimosi principu pagrįsto proceso dalyvis.

29. Pirmiausia Teismas pažymi, kad prokuratūros prie Kasacinio teismo prigimtis (Vyriausybė su tuo sutinka) nesikeičia atsižvelgiant į tai, kokia byla nagrinėjama: civilinė ar baudžiamoji. Abiem atvejais prokuratūros svarbiausia pareiga yra tiek teismo posėdyje, tiek teisėjų pasitarime teikti pagalbą Kasaciniam teismui ir padėti jam užtikrinti jo kuriamos teismo praktikos suderinamumą. Tai, kad civiliniame procese prokuroras negali nurodyti kitų kasacinės motyvų, negu kad nurodyti kasaciniame skunde, liudija tik apie jo įgaliojimų apimtį, o ne jų prigimtį.

30. Toliau Teismas pažymi, kad prokuratūra prie Kasacinio teismo laikosi griežtų objektyvumo reikalavimų. Viskas, kas nustatyta dėl jos, drauge ir dėl Kasacinio teismo apskritai, nepriklausomumo ir nešališkumo *Delcourt* ir *Borgers* bylų sprendimuose (žr. atitinkamai p. 17-19, § 32-38, p. 31, § 24) tebėra reikšminga.

31. Kaip ir savo sprendime dėl *Borgers* bylos (žr. p. 32, § 26), Teismas mano, kad prokuratūros atstovų vaidmuo iš tikrųjų yra svarbus nagrinėjant konkrečias bylas, o ypač reikšminga yra jų nuomonė ir išvados. Jų autoritetas - tai prokuratūros prie Kasacinio teismo statuso išdava. Nors nuomonė yra objektyvi ir pagrįsta įstatymu, vis dėlto jos paskirtis yra patarti Kasaciniam teismui ir atitinkamai daryti jam įtaką. Todėl Vyriausybė pabrėžė generalinės prokuratūros vaidmenį užtikrinant Kasacinio teismo praktikos nuoseklumą.

32. Savo sprendime dėl *Delcourt* bylos Teismas nurodė, kad 6 straipsnio 1 § turi būti taikomas „Kasacinio teismo sprendimui, ... kuris įvairiu mastu gali turėti įtakos suinteresuotų asmenų padėčiai“ (p. 13 -14, § 25). Teismas ne kartą pabrėžė šią mintį (Žr., *mutatis mutandis*, šių bylų sprendimus: 1983 m. balandžio 25 d. *Pakelli prieš Vokietijos Federacinę Respubliką*, serija A, Nr. 64, p. 17, § 36; 1992 m. rugsėjo 25 d. *Pham Hoang prieš Prancūziją*, serija A, Nr. 243, p. 23, § 40; 1993 m. birželio 23 d. *Ruiz-Mateos prieš Ispaniją*, serija A, Nr. 262, p. 25, § 63). Tas pats taikytina ir nagrinėjamos bylos atveju, nes skundas dėl teisės buvo susijęs su ponui Vermeulenui pritaikytos bankroto procedūros teisėtumu.

33. Atsižvelgiant į bylos nagrinėjimo Kasaciniame teisme svarbą pareiškėjui ir generalinio prokuroro pavaduotojo pono du Jardino nuomonės pobūdį, dėl tos aplinkybės, kad ponui Vermeulenui nebuvo suteikta galimybė atsakyti į šią nuomonę iki baigiant nagrinėti bylą, buvo pažeista jo teisė į rungimosi principu pagrįstą procesą. Rungimosi principas reiškia, kad baudžiamojo ar civilinio proceso šalys turi teisę susipažinti su visais prie bylos medžiagos pridėtais įrodymais ir pastabomis bei juos komentuoti; tai taikoma ir nepriklausomo prokuroro tarnybos atstovo pareikštoms nuomonėms, kurios turi įtakos teismo sprendimui (Žr., be kitų šaltinių, *mutatis mutandis*, aukščiau minėtą *Ruiz-Mateos* bylos sprendimą, p. 25, § 63; 1995 m. vasario 24 d. *McMichael prieš Jungtinę Karalystę* bylos sprendimą, serija A, Nr. 307-B, p. 53-54, § 80; 1995 m. liepos 19 d. *Kerojärvi prieš Suomiją* bylos sprendimą, serija A, Nr. 322, p. 16, § 42).

Teismas mano, kad šios aplinkybės pačios savaime prilygsta 6 straipsnio 1 § pažeidimui.

34. Minėtą pažeidimą sunkina tai, kad generalinio prokuroro pavaduotojas dalyvavo teismo pasitarime, nors ir turėjo tik patariamąjį balsą. Dalyvavimas teismo pasitarime suteikė generalinio prokuroro pavaduotojui papildomą galimybę (bent jau taip atrodo) uždaramame posėdyje palaikyti savo anksčiau išreikštą nuomonę ir nebijoti dėl galimų prieštaravimų (Žr. minėtą *Borgers* bylos sprendimą, p. 32, § 28).

Tai, kad jo dalyvavimas leidžia prokuratūrai padėti išlaikyti teismo praktikos nuoseklumą, nekeičia šios išvados esmės, nes atstovo dalyvavimas nėra vienintelis būdas savo tikslui pasiekti, tai rodo ir daugumos kitų valstybių, Europos Tarybos narių, praktika.

Vadinasi, šiuo požiūriu irgi buvo pažeistas buvo 6 straipsnio 1 §.

II. Konvencijos 50 straipsnio taikymas

35. Konvencijos 50 straipsnyje skelbiama, kad:

„Jeigu Teismas nustato, jog sprendimas ar priemonės, kurių ėmėsi teismo ar kokie nors kiti Aukštosios susitariančiosios šalies organai, visiškai arba iš dalies prieštarauja įsipareigojimams pagal ... Konvenciją, taip pat, jeigu šios šalies teisė leidžia tik iš dalies atlyginti šio sprendimo ar priemonių pasekmes, tai prireikus Teismas gali teisingai patenkinti nukentėjusios šalies reikalavimus.“

A. Žala

36. Ponas Vermeulenas pareikalavo 93 957 922 Belgijos frankų kompensacijos už materialinę žalą, patirtą dėl to, kad jis negalėjo „garbingai“ vykdyti savo profesinės veiklos po to, kai teismo tvarka jis buvo paskelbtas bankrutavusiu.

Jis taip pat reikalavo „žymios sumos“ už moralinę žalą, patirtą dėl atsiradusių profesinių ir šeimyninių sunkumų, kai Kasacinis teismas atmetė jo skundą.

37. Vyriausybė ir Komisijos atstovas pagrįstai teigė, kad nėra skundžiamo pažeidimo ir tariamos materialinės žalos priežastinio ryšio; jie sakė, kad neįmanoma hipotetiškai svarstyti, kokie galėtų būti teismo nagrinėjimo rezultatai, jeigu būtų laikytasi 6 straipsnio 1 § reikalavimų.

O dėl moralinės žalos, tai Teismas mano, kad pažeidimo pripažinimas yra pakankama kompensacija.

B. Išlaidos ir sąnaudos

38. Pareiškėjas taip pat pareikalavo 437 739 Belgijos frankų išlaidoms ir sąnaudoms, kurias jis patyrė byloje dėl bankroto ir atstovaujant jo interesus Konvencijos institucijose, kompensuoti.

39. Šiuo klausimu Vyriausybė nepareiškė jokios nuomonės.

40. Teismas, kaip ir Komisijos atstovas, mano, kad priimant sprendimą dėl visų išlaidų, patirtų nagrinėjant bylą nacionaliniuose teismuose, galima atsižvelgti tik į tas, kurios yra susijusios su bylos nagrinėjimu Kasaciniame teisme, nes priimtas sprendimas dėl pareiškėjo bankroto nėra šio teismo sprendimo objektas.

Remdamasis teisingumo principu Teismas įvertina pono Vermeuleno išlaidas Kasaciniame teisme ir Strasbūre 250 000 Belgijos frankų.

C. Palūkanos

41. Pagal Teismo turimą informaciją, sprendimo priėmimo dieną Belgijoje buvo taikoma 8 proc. metinių palūkanų norma.

DĒL ŠIŲ PRIEŽASČIŲ TEISMAS

1. Penkiolika balsų prieš keturis *nusprendė*, kad buvo pažeistas Konvencijos 6 straipsnio 1 §.
2. Vienbalsiai *nusprendė*, kad minėtas sprendimas savaime yra pakankamas ir teisingas įtariamoms moralinės žalos atlyginimas;
3. Vienbalsiai *nusprendė*, kad valstybė atsakovė turi per tris mėnesius sumokėti pareiškėjui 250 000 (du šimtus penkiasdešimt tūkstančių) Belgijos frankų išlaidoms ir sąnaudoms atlyginti. Pasibaigus minėtam trijų mėnesių terminui iki visiško atsiskaitymo nuo šios sumos turi būti išmokėtos paprastos metinės 8 proc. palūkanos;
4. Vienbalsiai *atmetė* likusią reikalavimo dėl teisingo atlyginimo dalį.

Sudaryta anglų ir prancūzų kalbomis ir paskelbta viešame posėdyje Žmogaus teisių rūmuose, Strasbūre, 1996 m. vasario 20 d.

Herbertas PETZOLDAS
Sekretorius

Rolvas RYSSDALAS
Pirmininkas

Pagal Konvencijos 51 straipsnio 2 § ir Teismo taisyklių A 53 taisyklės 2 § prie šio sprendimo pridedamos nepritariančių teisėjų nuomonės.

BENDRA NEPRITARIANČIŲ TEISĖJŲ GÖLCÜKLÜ, MATSCHERO IR PETTITI NUOMONĖ

Pagal kontinentinės Europos valstybių teisės sistemų seną tradiciją karūnos ar valstybės juridinės tarnybos siunčia savo atstovus į aukščiausias teismo instancijas (apeliacinę ar kasacininę) tiek nagrinėjant civilines, tiek baudžiamąsias bylas; be to, šie atstovai gali pateikti savo nuomonę ir žodžiu, ir raštu; šis institutas siekia kodifikacijos laikus ir yra glaudžiai susijęs su esmine jų ideja. Vykdydama šią funkciją prokuratūra prižiūri, kad įstatymas būtų teisingai aiškinamas, ir užtikrina vienodą bei nuoseklią teismo praktiką. Pagal vokiškos kilmės teisės sistemas prokuratūros vaidmuo civiliniame procese buvo laipsniškai apribotas tam tikrais asmens teisių ir šeimos teisės aspektais (šiose valstybėse prokuratūra praktiškai veikia tik kaip kaltinimą baudžiamosiose bylose palaikanti institucija), tuo tarpu pagal romaniškos kilmės teisės sistemas ši tarnyba išlaikė savo pradinį vaidmenį netgi Kasacinio teismo nagrinėjamose civilinėse bylose ir tam tikru mastu apeliaciniuose teismuose. Generalinio advokato Europos Bendrijų teisme ir Komisijos atstovo mūsų Teisme institutai turi panašų konceptualų pagrindą.

Belgijos teisė yra romaniško tipo ir numato, kad generalinis prokuroras gali dalyvauti ir pasisakyti Kasaciniame teisme aukščiau nurodytais tikslais.

Mūsų nuomone, laikyti civiliniame procese dalyvaujantį generalinį prokurorą kurios nors šalies priešininku, reiškia klaidingai suvokti šio instituto prigimtį, nes jo vaidmuo yra būti tuo, kurį galima pavadinti *amicus curiae*, - žmogumi, kuris saugo teismo proceso neutralumą, objektyvumą ir teisėtumą bei teismo praktikos nuoseklumą ir vienodumą. Todėl jo dalyvavimas posėdžiuose ir teisėjų pasitarimuose jokiu būdu nepažeidžia rungimosi principo, kadangi jis yra tarsi aukščiau nei bylos šalys.

Mes manome, kad nagrinėdamas galimybę taikyti 6 straipsnį sprendžiant tokius klausimus, kaip generalinio prokuroro vaidmuo Kasaciniame teisme, Europos Teismas privalo įsitikinti, kad šias tradicijas nacionalinė teisė pateisino, ir negriauti jų vien tik dėl formalių priežasčių.

Vis dėlto mes norėtume pažymėti, kad, mūsų nuomone, atitinkamos Belgijos ir kitų šalių teisinės struktūros, pavyzdžiui, Prancūzijos ir Italijos, gali atrodyti keistos ir teisinė sistema gali puikiai be jų apsieiti. Tai liudija faktas, kad dauguma Europos valstybių beveik

visiškai atsisakė papročio, kai prokuratūros atstovas dalyvauja ir gali pasisakyti civiliniuose procesuose. Teismo praktikai tai neturėjo jokių pavojingų pasekmių.

Mes nematome priežasčių kritikuoti tas teisines sistemas, kur ši praktika buvo išsaugota tiek, kiek ji užtikrina geresnę šalių interesų apsaugą, ypač po to, kai nacionalinės institucijos turi didelę pasirinkimo laisvę civiliniame procese pagal 6 straipsnį, kaip Teismas nurodė savo sprendime dėl bylos *Dombo Beheer prieš Nyderlandus* (1993 m. spalio 27 d., serija A, Nr. 274, p. 19, § 32).

Be to, sprendime dėl bylos *Borgers prieš Belgiją* (1991 m. spalio 30 d., serija A, Nr. 214-B) Teismas pagrindė savo sprendimą dėl 6 straipsnio § 1 pažeidimo pirmiausia remdamasis dviejų veiksmų deriniu: kaltinamasis negalėjo atsakyti į generalinio prokuroro tarnybos pateiktą išvadą iki posėdžio pabaigos; prokuratūros atstovas dalyvavo bylą svarstant Kasacinio teismo teisėjams. Reikia pabrėžti, kad šioje civilinėje byloje Teismas mato pažeidimą kiekvienu šiuo aspektu, netgi imant juos atskirai, ir sykiu dar daugiau negu *Borgers* byloje, kuri buvo susijusi su baudžiamosios teisės klausimais.

Žinoma, baudžiamajame procese situacija yra kitokia ir mes visiškai pritariame Teismo sprendimui dėl bylos *Borgers prieš Belgiją*.

NEPRITARIANČIO TEISĖJO VAN COMPERNOLLE NUOMONĖ

Apgailestauju, kad negaliu sutikti su šiuo Teismo sprendimu.

Norint įvertinti jo reikšmę, reikėtų priminti, kad Teismo sprendimas pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 § buvo priimtas dėl baudžiamosios bylos (*Borgers* bylos), nes buvo pažeistas rungimosi principas. Pagrindinis argumentas, ir tai buvo sprendimo pagrindas, įsitikinimas, kad „duodamas rekomendaciją priimti arba atmesti kaltinamojo skundą, generalinio prokuroro atstovas, objektyviai kalbant, tampa jo sąjungininku arba priešininku“ (Žr. 1991 m. spalio 30 d. *Borgers* bylos sprendimą, serija A, Nr. 214-B, p. 31-32, § 26).

Šiame su civiliniu procesu susijusiame sprendime, ir tai turi būti pabrėžta, šis argumentas nekartojamas. Prokuratūra prie Kasacinio teismo objektyviai nėra laikoma „varžovu“, dėl kurio vadovaujantis šalių lygybės ir rungimosi principu būtų reikalaujama, kad šalys turėtų teisę atsakyti į jo apibendrinimą, o prokuroras negalėtų dalyvauti svarstant bylą. Dėstant principinį požiūrį, būtent teisė į procesą, pagrįstą rungimosi principo, tampa sprendimo, kur padaryta išvada dėl dvigubo 6 straipsnio pažeidimo, kertiniu akmeniu.

Asmeniškai aš negaliu sutikti su tokia analize.

1. Man atrodo, klaidinga taikyti rungimosi principą kalbant apie nepriklausomo valstybės tarnybos atstovo pasisakymą, kuris, šalims išdėčius teisme savo pozicijas, išreiškia savo nuomonę kaip *amicus curiae* - teismo juridinis konsultantas, kurio objektyvumu ir nešališkumu niekas neabejoja. Tai, kad šalys negali į ją atsakyti, jokiū būdu nekyla abejonių dėl jų teisės į teisingą bylos nagrinėjimą, kuria jos visiškai pasinaudojo rungimosi principu pagrįstame procese, - ten jos dalyvavo kaip priešininkės.

Taip pat reikia pažymėti, kad sprendžiant šį klausimą Belgijos kasacinė teisena apskritai atitinka daugelio tarptautinių teismų taikomą procedūrą. Šių teismų procesinės taisyklės taip pat numato nepriklausomo juridinio konsultanto (ne teismo nario) išvadas, kurias jis pateikia po to, kai šalys jau išdėstė teismui savo pozicijas (Žr., pavyzdžiui, Beneliukso teismo reglamento 44 taisyklę ir Europos Bendrijos Teismo reglamento 59 straipsnį).

2. Man atrodo, taip pat klaidinga sieti rungimosi principą su išvada apie Konvencijos 6 straipsnio pažeidimą remiantis tuo, kad prokuroras dalyvavo svarstant bylą drauge su Kasacinio teismo teisėjais.

Atsižvelgiant į tai generalinio prokuroro prie Kasacinio teismo tarnybos negalima laikyti ginčo šalimi, nes objektyviai jis nėra nė vienos šalies sąjungininkas ar priešininkas; jo, kaip nepriklausomo ir nešališko nacionalinės juridinės tarnybos atstovo, konsultacinio pobūdžio pasisakymas, kurio vienintelis tikslas yra išlaikyti teismo praktikos nuoseklumą ir vienodumą, jokiū būdu nesikėsina į gynybos teisę.

3. Kaip teisingai savo nuomonėje pažymi nepritariantys teisėjai Gölcüklü, Matscheras ir Pettitti, taip pat būtina nurodyti (bet mano nuomone, tai tik pagalbinių pobūdžio pastaba), kad aukščiau minėtame *Borgers* bylos sprendime Teismas grindė savo išvadą dėl 6 straipsnio pažeidimo dviejų veiksnių deriniu: kaltinamasis neturėjo galimybės atsakyti prokurorui iki proceso pabaigos ir pastarasis dalyvavo Kasacinio teismo pasitarime. Šiame su civiline byla susijusiame sprendime Teismas atskirai išvelgė pažeidimą kiekvienu šiuo aspektu. Mano nuomone, šiuo atveju nėra nieko, kas galėtų pateisinti didesnę griežtumą nei tada, kai 1993 m. spalio 27 d. Teismas priėmė sprendimą dėl bylos *Dombo Beheer prieš Nyderlandus* (Žr. serija A, Nr. 274, p. 19, § 32), nes nacionalinės institucijos turi didesnę pasirinkimo laisvę taikant 6 straipsnį civiliniuose procesuose.